

ספר יהושע כספר הברית

צור לוי

מבוא

במבט ראשון ספר יהושע נראה כספר היסטורי-גיאוגרפי, המתאר את סיפור הכיבוש והנחלה של בני ישראל בארץ בהנהגתו של יהושע. חז"ל רואים בספר לא רק תיאור עובדתי גרידא, אלא ספר המתאר את ערכה וחשיבותה של ארץ ישראל וקיום הבטחת הקב"ה לעמו. משום כך ערכו של ספר יהושע מושווה גם לערכם של חמשת חומשי התורה:

“אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא (לא) חטאו ישראל — לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא” (נדרים כ”ב ע”ב).

בעקבות דברי חז"ל אלו הלכו פרשנים, חדשים גם ישנים ופירושו שייחודו של הספר הוא ערכה של ארץ ישראל.¹ עיון נוסף מראה, שלאורך הספר מראשיתו ועד סופו עולה רעיון בעל מסר עמוק על אופי הקשר והנאמנות שבין עם ישראל להקב"ה. הרעיון המשמש כבריח התיכון של כל הפרשיות שבספר הוא רעיון הברית. הרוח הנושבת בפרשיות אלו מעלה בפנינו, בהסתכלות מעמיקה, הרבה מאוד אסוציאציות של ברית. בחלק מן הפרקים נראה בריתות גלויות וברורות ובחלק נמצא רמזים לבריתות. הבריתות הן בין העם ואלוהיו והן בין העם ושכניו.

לפני שנכנס לעומקה של הסוגיה בספר יהושע יהא עלינו לעמוד על עיקרי מאפייני הבריתות במקרא, ולאחר מכן לבדוק אילו מן המאפיינים הללו באים לידי ביטוי בספר יהושע. לעתים, לא כל המאפיינים מופיעים, אך מתוך הבנת תוכן הכתוב והשוואה לאירועים אחרים בתנ"ך ניתן להסיק שאירועים אלו מציינים שאכן מדובר בברית.

1 עיין בדעת מקרא על ספר יהושע במבוא "יחודו של ספר יהושע", עמ' 9, ובר"ן על מסכת נדרים שם "מפני ערכה של ארץ ישראל היא — שבספר יהושע מפורשות עירות שבארץ ישראל והנחלות אשר נחלו ולפיכך אפילו לא חטאו היו צריכים רק ספר יהושע".

המוטיבים העיקריים של הבריתות במקרא:

(א) ההסכם

הברית במהותה היא הסכם בין שני צדדים על בסיס רצון משותף או תנאים. לאורך התנ"ך כולו אנו מוצאים לרוב שני סוגי בריתות שנכרתו באירועים שונים:²

1. ברית בין שני צדדים שווים במעלה המתחייבים לעזור או להגן האחד על השני או לחילופין להתרחק אחד מן השני, כמו לבן ויעקב או אבימלך ויצחק.
2. ברית בין שני צדדים כאשר הצד החלש יותר, מתחייב לקיים תנאים כלשהם או לעבוד את הצד השני החזק יותר ע"מ שיגן עליו. אופי כעין זה של ברית קיים ברוב הבריתות בתנ"ך. דוגמאות לברית כזו הן הבריתות שבין הקב"ה לעם ישראל והברית שיהושע כורת עם הגבעונים.

(ב) השבועה

אחד המוטיבים המרכזיים בברית היא השבועה, שהיא גם מילה נרדפת לברית. בברית בין הבתרים הקב"ה כורת ברית עם אברהם על הבטחת הארץ, בהמשך הפרקים בספר בראשית כאשר הקב"ה פונה לשאר האבות ומבטיח להם את הארץ וכן בהתייחסותו של אברהם לברית בין הבתרים, אין אנו מוצאים את הזכרת המושג "ברית", אלא את המושג "שבועה": "ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת".³ בספר דברים אנו מוצאים שוב את השבועה כמילה נרדפת לברית "ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת".⁴ בדרשתם של חז"ל אנו יכולים למצוא שוב ראיה לכך שהשבועה היא מילה נרדפת לברית: "לעבורך בברית ה' אלהיך ובאלתו", אין ברית אלא שבועה".⁵

(ג) העדות

האות המשמשת כעדות מהווה מוטיב נוסף בברית. למשל בבריתו של הקב"ה עם נח על כך שהקב"ה לא יחריב יותר את הארץ משמשת הקשת כאות ברית. ובבריתות אחרות אנו מוצאים את גל האבנים או המצבה (המזבח) המשמשים כעדות וזיכרון לקיומה של ברית כדוגמת הברית בין יעקב ללבן:

2 הבחנה זו של ברית ניתן למצוא באנציקלופדיה המקראית בערך "ברית".

3 בר' כ"ד, ז.

4 דב' כ"ט, יג.

5 במדבר רבה (וילנא) פרשה ט מז ד"ה: "והשביע אותה" וכו'. כמו כן הרמב"ן על פירושו לדברים כ"ח, ט: "יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך" — יקרא שבועה, הברית אשר כרת עמם בהר סיני על כל הדברים האלו, כי שם נאמר: (שמ' י"ט, ו) 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש'. או שהברית אשר כרת עם אברהם (בראשית י"ז, ז) 'להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו', יכלול זה. וכן אמר (להלן כ"ט, יב) 'למען הקים אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב', כי לכולם בא בברית".

"ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך. ויקח יעקב אבן וירימה מצבה. ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל. ויקרא לו לבן יגר שהדוּתא ויעקב קרא לו גלעד. ויאמר לבן הגל הוּזָה עַד בִּינִי וּבִינְךָ הַיּוֹם עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ גִלְעָד" (בר' ל"א, מא-מז).

ד) האכילה

האכילה וקיום סעודה כחלק מטקס הברית מהווים מוטיב נוסף בברית. דוגמה לכך היא כריתת הברית בין יצחק לאבימלך.⁶ בבריתות שבין הקב"ה לעם ישראל אנו מוצאים במקום הסעודה את הקרבת הקורבן לה' כדוגמת הברית שכורת משה בחורב — במתן תורה — בין הקב"ה לעם ישראל על דברי הברית (התורה).⁷

עתה יהיה עלינו לבחון אם אכן באירועים בספר יהושע נושבת רוח הברית כפי שבאה לידי ביטוי במוטיבים הנ"ל, בין אם בבריתות בין בני אנוש ובין אם בברית עם הקב"ה.

את האירועים במהלך הספר המעלים אסוציאציות של ברית נוכל לחלק למספר קטגוריות:

- א. ברית בין עם ישראל לקב"ה.
- ב. ברית בין בני אנוש — עם השלכה לברית שבין עם ישראל להקב"ה.
- ג. הפרת ברית

א. בריתות בין עם ישראל לקב"ה

ניתן למצוא שלוש בריתות מרכזיות השזורות בספר, בהם יהושע כורת ברית בין עם ישראל לקב"ה.

שתי בריתות באות באופן ברור בספר:

1. הקמת המזבח בהר גריזים והר עיבל (פרק ח').
 2. דברי יהושע לפני מותו בשכם (פרק כ"ד).
- האירוע השלישי, שהברית אינה מופיעה בו במפורש, מופיע בפתיחת הספר, והוא מעבר הירדן.

1א. הר גריזים והר עיבל

להבנת מעשיו של יהושע באירועים אלו יהיה עלינו לבחון את הציפויים שיהושע מצווה לקיים עם כניסתו לארץ על ידי משה בספר דברים פרק כ"ז. זקני ישראל מצווים להקים אבנים גדולות ולסוד אותם בסיד ולכתוב עליהם את דברי התורה ביום מעבר הירדן:

6 בר' כ"ו, ל': "ויעש להם משתה ויאכלו וישתו".

7 שמות בפרק כ"ד — ראה התייחסות לברית זו בהמשך כשנעסוק במעבר הירדן ב"א 2.

"והיה ביום אשר תעברו את-הירדן אל-הארץ אשר-ה' אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושדת אתם בשיד. וכתבת עליהן את-כל-דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל-הארץ אשר-ה' אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר ה' אלהי-אבותיך לך" (דב' כ"ז, ב-ג).

לכאורה הציווי מתייחס למעשיו של יהושע לאחר מעבר הירדן בהקמת מצבה של שתיים-עשרה אבנים במקום אשר בני ישראל ילינו בו ביום הראשון בהיותם בארץ ישראל. כפי שניתן לשים לב בפסוקים ב-ג אין אנו מוצאים את הציווי על המקום בו יש להקים את האבנים. אולם בהמשך הציווי בספר דברים ישנה חזרה ותוספת על הציווי הראשון:

"והיה בעברכם את הירדן תקימו את-האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל" (דב' כ"ז, ד).

בפסוקים אלו קיים ציווי על הקמת גל האבנים עם המזבח בהר עיבל במסגרת טקס הברכה והקללה שיש לקיים על הר גריזים והר עיבל לאחר מעבר הירדן. כפי שאנו שמים לב בציווי זה חסרה המצווה של כתיבת התורה על האבנים המופיעה בציווי הקודם בפסוקים ב-ג.

השאלה הנשאלת לאור החזרה הכפולה היא: האם מדובר בפעולה אחת שיש לעשותה עם מעבר הירדן, או שמדובר בשתי פעולות שונות?

על מנת לענות על שאלה זו רצוי שנבחן את מעשיו של יהושע לאחר מעבר הירדן. בהרבה מקומות בספר, יהושע מקים גלי אבנים, אולם ניתן לראות שהציווי להקמת שתיים-עשרה האבנים יכול להתייחס לאחד משני המקומות:

* מעבר הירדן — הקמת שתיים-עשרה האבנים ביום מעבר הירדן.

* הקמת המזבח והאבנים עליהן נכתבת התורה בהר עיבל.

מדיוק קל בפסוקים בספר דברים ניתן לראות שהציווי הוא על פעולה אחת, האבנים בפסוק ד' הם האבנים "האלה" ולא אבנים אחרות, דהיינו האבנים מהציווי בפסוק ב, מכאן שאכן מדובר באותו ציווי ולא בציווי אחר.⁸ ראייה נוספת לכך היא בהשוואת הפסוקים. לאור מעשיו של יהושע בהר עיבל, נוכל לשער שאכן מדובר בציווי אחד עם פעולה אחת ולא בשני ציוויים:

8 בירושלמי כ"א ע"ד קיימת מחלוקת בין ר' יודה הטוען כי התורה נכתבה על אבני המלון לבין ר' יוסי הטוען כי התורה נכתבה על גבי אבני המזבח. ניתן לראות שגישתו של ר' יודה היא, שבספר דברים מדובר בשני ציוויים: אחד שמתקיים בהר עיבל והשני במלון שבו נכתבת התורה: "תני על אבני המלון נכתבו דברי רבי יודה רבי יוסי אומר על אבני המזבח נכתבו".

<p>הביצוע של יהושע – פרק ח' "... ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל..." (לב)</p> <p>"אז יבנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל: כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו עליו עלות לה' ויזבחו שלמים" (ל-לא)</p>	<p>הציווי בספר דברים – פרק כ"ז "... והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך..." (ב-ג) "... תקימו את האבנים האלה..." (ד)</p> <p>"... אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל..."</p>
--	---

בהר גריזים ובהר עיבל מבצע יהושע את ה"פיילוט"⁹ שמשה ערך בערבות מואב ערב הכניסה לארץ ישראל. משה כורת ברית בין עם ישראל לקב"ה, והזקנים מצווים לערוך את אותם השלבים בכניסתם לארץ על הר הגריזים והר עיבל:

"אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב" (דב' כ"ח, ט).

בברית זו אנו מוצאים הסכם, שבבסיסו התחייבות של עם ישראל לעשות את רצונו של הקב"ה, אשר השלכותיה הם הברכה והקללה.

יהושע בהר גריזים והר עיבל אינו רק מזכיר את הברית בערבות מואב אלא מקיים את ציווי של משה וכורת ברית בפועל בין עם ישראל לקב"ה. בכיצוע הברית על ידי יהושע המוטיבים המרכזיים של הברית באים לידי ביטוי: ההסכם, הקורבן (= אוכל) והעדות:

* יהושע מקריא את דברי התורה, הברכה והקללה המהווים את ההסכם בין שני הצדדים: הקב"ה ועם ישראל.

* יהושע מקריב קורבנות ומעלה עולות לקב"ה.

* יהושע מקים את האבנים לעדות וכותב עליהם את דברי התורה.

השאלה שצריכה בירור היא: מתי נערכה ברית זו? לפי פסוקי התורה הקמת גל האבנים אמורה הייתה להתבצע ביום מעבר הירדן, ואילו בספר יהושע אנו מגלים שבמעבר הירדן מתקיים אירוע אחר של הקמת אבנים. מבחינה כרונולוגית, לפי המופיע בספר יהושע ברית הר עיבל נעשתה לאחר הקמת גל האבנים במעבר הירדן, לאחר קיום ברית המילה וחגיגת הפסח שהתקיימו בגלגל ולאחר מספר כיבושים.

9 חשוב לציין שהאירוע הארוך המתואר בספר דברים מוזכר בספר יהושע בקצרה.

במדרש חז"ל המופיע במסכת סוטה דף ל"ו ע"א ובמקבילה בתוספתא פ"ח ה"ח טוענים חז"ל, שהברית בהר עיבל וטקס מעבר הירדן התקיימו כטקס אחד שהתרחש ביום מעבר הירדן:

"ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: 'באר היטב'. והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו, וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל, שנאמר: 'והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון', יכול בכל מלון ומלון? ת"ל: 'אשר תלינו בו הלילה', וכתוב: 'ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו'".

לעניות דעתי, מתוך הבנת סדר האירועים המסופרים בספר יהושע, מדובר בשתי פעולות שונות שנערכו על ידי יהושע לאחר הכניסה לארץ, וכל אחת מהן בעלת מטרה שונה.¹⁰ היא עלינו לברר איפוא, מהי המשמעות של כל ברית, וכיצד מקיים יהושע ברית שלא צווה עליה כלל.

א. מעבר הירדן

הבטחת הארץ לזרעו של אברהם אבינו ניתנה לראשונה בכריתת ברית בין הבתרים בין אברהם לקב"ה. בכריתת זו הובטחה הארץ והורשת עמי האזור:

"ביום ההוא כרת ה' את־אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את־הארץ הזאת מנהר מצרים עד־הנהר הגדל נהר־פרת את־הקיני ואת־הקנזי ואת הקדמני ואת החתי ואת־הפרזי ואת־הרפאים ואת־האמרי ואת־הכנעני ואת־הגרגשי ואת־היבוסי" (בר' ט"ו, יח).

ברית זו היא אבן היסוד לכל ההבטחות העתידות לבוא אחר כך והיא עתידה להתקיים לעתיד לבוא כאשר בני ישראל יגיעו לרשת את הארץ מידי שבעת העמים היושבים בה.¹¹ אולם, בנוסף לברית זו, בספר "שמות" מוזכרת עוד ברית שצריכה להיכרת בעתיד בין בני ישראל לקב"ה על נחלת הארץ והורשת שבעת העממים היושבים בה.

"ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עשה עמך. שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי" (שמות ל"ד, י-יא).

10 כפי שנראה בהמשך בבוחננו את סיפור מעבר הירדן.

11 רצוי לשים לב שלפי המובטח בברית בין הבתרים מדובר על עשרה עמים אך בהמשך האירועים מדובר רק על שבעת העמים.

בבוחננו היכן נערכה ברית זו אין אנו מוצאים מיקום מדויק של עריכת ברית, על הורשת הארץ ושבעת העמים. לעומת זאת במספר רב של מקומות אנו נתקלים בהזכרת ברית אבות ושבעה על הורשת הארץ כמו למשל בפתיחת ספר יהושע: "חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם". אם כך עלינו לברר היכן מתקיימת ברית אבות זו, ומתי היא מקבלת חיזוק וחיידוש.

כפי שהתורה מציינת בפסוקים אלו יהיו לברית שתי השלכות:

* עשית נפלאות על ידי הקב"ה

* הכרת כל העמים את גדולת ה'.

בכניסה לארץ ישנה התארגנות של העם לטקס מעבר הירדן. המעבר מתנהל על פי כללים מדויקים, ארון ברית ה' והכהנים נוטלים באירוע זה חלק משמעותי מאוד. כאשר רגלי הכהנים נושאי ארון הברית יורדים ונוגעים במי הירדן נכרתים המים, והמים היוורדים מצפון נעצרים, בני ישראל עוברים את הירדן ונכנסים לארץ ישראל. ה' מצווה את יהושע שעם מעבר הירדן, שנים-עשר אנשים, איש מכל שבט, יקחו שתים-עשרה אבנים מתוך הירדן להקים מצבה במקום אשר ילינו שם בלילה. יהושע מקים את המצבה משתים-עשרה האבנים בגלגל. מטרת האבנים היא עדות וזיכרון לבני ישראל עד עולם על אשר הוביש ה' את מי הירדן בפני בני ישראל.

לטקס נכבד זה מספר השלכות:

1. יהושע מוכר לעיני כל ישראל כמנהיג כמו משה.
2. ה' עושה בקרב העם נפלאות.
3. יראת ה' נופלת על כל עמי הארץ.

בהשוואת המקור המזכיר ברית עתידית שאמורה להכרת בין הקב"ה לעם ישראל על ירושת הארץ ועמי האזור, עם הטקס שיהושע עורך בכניסה לארץ אנו מגלים השלכות זהות. האחת, במעשה נפלאות של הקב"ה בקרב העם על ידי חציית הירדן. והשנייה, הפלת מורא ה' והכרת גדולתו בקרב כל עמי הארץ.

שמות ל"ד הברית העתידית	יהושע ג'ד' – טקס מעבר הירדן
"נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים"	"ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות" (ה)
"וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה' כי נורא הוא" (י)	"למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה היא" (כד)

השוואה נוספת בין הברית העתידית לבין הטקס של יהושע ניתן לעשות גם במטרה המשותפת של שני האירועים, והיא הורשת הארץ משבעת העמים היושבים בה.

<p>”ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החתי ואת הפרזי ואת הגרגשי והאמרי והיבוסי” (*)</p>	<p>”שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי” (יא)</p>
---	---

על פי מה שאנו לומדים מהשוואת המקורות, ניתן לומר שמעשיו של יהושע במעבר הירדן נושאים את אופיה של הברית העתידית שאמורה להכרת בין בני ישראל לקב"ה, ברית שמטרתה הורשת ונתינת הארץ לבני ישראל כפי שהובטח לאבותם במדבר.

על מנת לבחון אם אכן יהושע מבצע במעבר הירדן טקס של ברית יהיה עלינו לבחון עוד מוטיב אחד מנחה במהלך כל הטקס והוא שתים-עשרה האבנים. בתנ"ך אנו נתקלים בעוד שני אירועים בהם מנהיג או נביא משתמש בשתים-עשרה אבנים כמוטיב מרכזי בכריתת ברית בין העם להקב"ה. בפעם הראשונה משה, במתן תורה בהר סיני, מקים מזבח ובונה מצבה של שתים-עשרה אבנים, מעלה עולות וכורת ברית בין העם לקב"ה על רקע קריאת דברי התורה (הברית):

”ויכתב משה את כל דברי ה' וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל... ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים... ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם... ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה” (שמ' כ"ד, ד-ח).

הפעם השנייה בה קיים מוטיב שתים-עשרה האבנים היא אצל אליהו בהר הכרמל במאבקו מול נביאי הבעל. אליהו, לאחר כישלונם של נביאי הבעל מקים מזבח משתים-עשרה אבנים, מקריב קורבנות לה' להוכחת כוחו וגדולתו של ה'. העם משתכנע מהמעשה, מכיר בגדולתו של הקב"ה וקורא בלשון השבועה ”ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים”. אליהו במעשה בהר הכרמל מנסה לחדש את הברית בין עם ישראל לקב"ה על ידי הוכחה שה' אלוקי האבות אברהם יצחק ויעקב הוא אלוקי ישראל. המוטיבים של הברית: הקורבן, השבועה והעדות על ידי שתים-עשרה אבנים קיימים במהות פעילותו של אליהו. ברור אפוא, מדוע אליהו רואה את כישלונו ככישלון הקשור בברית:

”ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו ברייתך בני ישראל את מזבחתך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה” (מל"א י"ט, י).

ממעשיהם של משה ואליהו והחזרה על המוטיב שתים-עשרה האבנים כחלק מכריתת הברית ניתן ללמוד, שבמעבר הירדן השתמש יהושע במוטיב זה כאות לכריתת ברית

בין עם ישראל לקב"ה שמטרתה הבטחה על הורשת הארץ. יהושע, בטקס מעבר הירדן, סוגר מעגל שראשיתו בברית בין הבתרים המשכו בספר שמות וסיומו הברית החדשה הנכרתת כאשר מי הירדן נכרתים בפני בני ישראל על ידי ארון ברית ה'. במדרש חז"ל במס' סוטה¹² ניתן לראות שגם חז"ל ראו במעבר הירדן כעין ברית, המותנית בהורשת הארץ משבעת העממים:

"עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר: והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו', אם אתם עושין כן — מוטב, ואם לאו — באין מים ושוטפין אותיכם. מאי אותיכם? אותי ואתכם. עודם בירדן, אמר להן יהושע: הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל וגו'" (סוטה דף לד ע"א).

3א. ברית המילה וקרבן הפסח

עם ישראל, לאחר הכניסה לארץ ולפני תחילת הכיבוש והנחלה, כורת את ברית הזרע עם הקב"ה וסוגר את המעגל אשר החל בברית המילה של אברהם ובהבטחה שזרעו יהיה לעם ה' בארץ ה'.¹³

"והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך ולזרעך אחריך. ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים... והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם" (בר' י"ז, ז-ח, יג).

לאחר טקס ברית המילה, העם מצייין על ידי חגיגת קרבן הפסח את זיכרון הפיכתו לעם ביצאת מצרים.

4א. הברית בשכם

לקראת סוף ימיו של יהושע, לאחר כיבוש רוב חלקי הארץ, אנו מוצאים שני נאומים שלו בפרק כ"ג ובפרק כ"ד. דברי סיכום אלו של יהושע מעלים בפנינו מספר סתירות. הסתירה העיקרית העולה היא בין האפשרות של העם לבחור בעבודת ה' לבין המחויבות הבלעדית של העם לעבודת ה'. יהושע בנאומו בפרק כ"ג מזכיר את ברית העבר ומעביר לעם את המסר על מחויבותו לעבודת ה' ואת צפוי לו אם יפר את הברית:

"בעברכם את ברית ה' אלהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר נתן לכם" (טז).

12 מקבילה נוספת ניתן לראות בתוספתא סוטה פרק ח' ה"ה.

13 הכתוב אף מזכיר לנו את הסיבה לכך שדור יוצאי מצרים שהיה מהול לא נכנס לארץ ישראל משום שהפר את הברית עם הקב"ה ולא שמע לקול ה'.

בנאום השני, בפרק כ"ד, יהושע מציג בפני העם את הבחירה החופשית: עבודת ה' והליכה בדרכיו או לאו.

"ואם רע בעיניכם לעבד את ה בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר (מעבר) הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי וביתי נעבד את ה' " (טו).

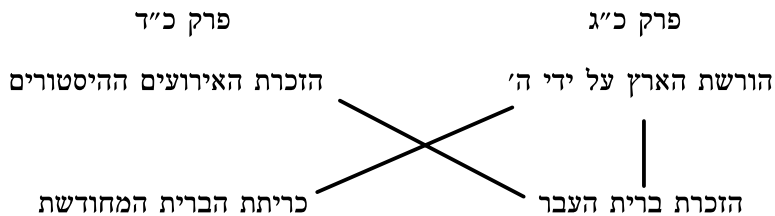
נקודה נוספת שעלינו לבחון היא הדרך בה יהושע בוחר להעביר את דבריו לעם. בנאומו הראשון הוא בוחר לסכם ולהזכיר את תקופת הנהגתו, כיבוש הארץ, הנחלה, ועזרת ה' בהורשת הארץ. לאחר הזכרת תקופת ימי הנהגתו הוא מזכיר את ברית העבר שנכרתה בין עם ישראל לקב"ה. בנאום זה, יהושע מזכיר ומצטט חלקים נרחבים מנאומו של משה לפני מותו בערבות מואב, וממשיך את התפיסה התאולוגית של ספר דברים הגורסת כי מהות עבודת ה' היא קיום הברית על ידי עבודה שכלב ואהבת ה'. הברית בין הקב"ה לעם ישראל תלויה בנכונות של עם ישראל לדבוק בה' בלב ובנפש.

יהושע — פרק כ"ג	דברים דברי משה פרק י"א
"ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה את ה' אלהיכם" (יא)	"השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם. וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יכולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם.
"... וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם..." (יד)	ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם (טז-יח)
"בעברכם את ברית ה' אלהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם וחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר נתן לכם" (טז)	

בנאומו השני בוחר יהושע לפתוח בסיפור רצף האירועים ההיסטוריים של עם ישראל. מבחירת אברהם אבינו, דרך יציאת מצרים וההפיכה לעם, ועד שלבי הכניסה לארץ. לאחר מכן הוא כורת ברית מחודשת בין עם ישראל לקב"ה. ברית שמטרתה התקדשות העם והפיכתו לעם ה', והסרת אלוהי הנכר מקרב העם. מעשיו אלו של יהושע נראים תמוהים מכמה סיבות. ראשית, יהושע כורת ברית מחודשת שלא צווה עליה כלל.¹⁴ שנית, סדר דבריו של יהושע אמור להיות לכאורה

14 יהושע מצווה על ידי משה לכרות את הברית בהר עיבל וכפי שרצייתי לטעון, מעבר הירדן והקמת המצבה של שתיים-עשרה האבנים, מהוים קיום של הברית שהובטח לנו שתתקיים עוד בספר שמות (ל"ד, י-יא).

הפוך. יהושע בנאאמו הראשון היה צריך להזכיר את רצף האירועים ההיסטוריים ואח"כ את ברית העבר שנכרתה כבר בין עם ישראל לקב"ה, ובנאאמו השני להזכיר את גדולת ה' וקיום הבטחתו בהורשת הארץ לבני ישראל ואחר כך לכרות את הברית המסיימת את הספר.



יהושע בנאאמו האחרונים פועל מתוך מודעות לסכנה שעם ישראל עלול בעתיד להפר את הברית בינו לבין הקב"ה ולעבוד אלוהים אחרים כפי שמופיע בסוף ספר דברים בדברי הקב"ה למשה ערב הכרתו של יהושע למנהיג:¹⁵

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד. וירא ה' באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל. ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו" (דב' ל"א, יד-טז).

ערב פטירתו, יהושע כמנהיג העם אינו מסתפק בהזכרת ברית העבר, אלא פועל מתוך מטרה להבטיח את קיומה של הברית וכורת ברית נוספת ומחודשת עם הקב"ה. בשני נאאמו יהושע אינו מנתק את הברית החדשה מהברית הישנה, אלא פועל מתוך חיבור והקבלה. בנאום הראשון יהושע מקשר בין הורשת הארץ ונפלאות ה' שנעשו לדור הנחלה לבין הברית שנכרתה כבר על ידי משה בערבות מואב. בנאום השני יהושע מקשר בין האירועים ההיסטוריים שקדמו לכניסה לארץ, לבין כריתת הברית המחודשת עם דור הנחלה. כריתת הברית בשכם נובעת מתוך קיום הבטחת הקב"ה ושבועתו לאבות ולבני ישראל על הורשת הארץ ונחלתה, לאחר קיום ההבטחה ה"כדור" נמצא בידיהם של בני ישראל, המקבלים עליהם את עבודת ה' ומסירים את אלוהי הנכר מתוכם. הברית המחודשת אינה מנותקת מהברית ההיסטורית. יהושע בא לחזק את הברית בין הקב"ה לעם ישראל על ידי חיבור בין העבר להווה בהזכרת האירועים ההיסטוריים שהובילו את בני ישראל למעמד זה. בנקודה זו מגיעה כריתת הברית וקבלתם של דור הנחלה את ה' כאלוקים מתוך בחירה חופשית:

15 התנהגות זו של יהושע כמנהיג תיבחן בהמשך המאמר בניחות סיפור עכן.

"ויאמרו העם אל יהושע את ה' אלהינו נעבד ובקולו נשמע. וכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם. ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש ה' " (יהו' כ"ד, כד-כו).

ב. כריתת ברית בין בני אנוש (עם השלכה לברית שבין עם ישראל להקב"ה)
פעמים רבות אנו מוצאים בתורה כאחד מתנאי הברית על הבטחת הורשת הארץ, את האיסור על כריתת ברית עם יושבי הארץ.

"השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך" (שמות ל"ד, יב).

"פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחור" (שמות ל"ד, טו).

איסור זה נובע מהחשש שבני ישראל יחקו את מנהגי העמים יושבי הארץ חשש שהתקיים כפי שניתן לראות בספר שופטים כאשר העם עוזב את ברית ה' ועובד אלוהים אחרים. במהלך ספר יהושע אנו נתקלים בשתי בריתות שנכרתות עם יושבי הארץ ואת דבקתן של יהושע לקיימם בניגוד לאיסור כריתת הברית עם יושבי הארץ:

- * המרגלים ורחב
- * הברית עם הגבעונים.

11. המרגלים ורחב

בהסתרתה של רחב את המרגלים חוזרת רוח הברית ומרחפת מעל מפגש זה. רחב מבקשת מהמרגלים שישבעו לה ויתנו לה אות לקיום שבועתם:

"ועתה השבעו נא לי בה' כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת" (יהו' ב', יב).

המרגלים נענים לבקשתה של רחב ומוסיפים תנאי לשבועתם המחייב את רחב לא לומר דבר על מעשיהם. לאחר שרחב מורידה את המרגלים דרך החלון ישנה חזרה על שבועת המרגלים ונקיונם מהשבועה אם רחב תפר את התנאים. המרגלים גם נענים לבקשתה הקודמת של רחב ונותנים לה אות — את תקוות חוט השני הקשור לחלון.

"ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזו אשר השבעתנו. הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת כל בית אביך תאספי אליך הביתה" (יהו' ב', יז-יח).

באירוע זה אנו יכולים לראות את שלושת האלמנטים העיקריים של ברית: ההסכם, התנאי, השבועה ונתינת האות לקיומה של הברית – מהפסוקים ניתן לראות שחוט השני יהיה סימן, ורחב, קושרת אותו לחלון לאחר הורדת המרגלים. לאחר כיבוש יריחו מדגישים הפסוקים מספר פעמים את קיומה של השבועה. יהושע חוזר פעמיים על הצורך להחיות את רחב, משום הצלתה את המרגלים. לראשונה, בדבר הכרזתה של יריחו כחרם לה' לבד מבית רחב ובני ביתה. ובפעם השנייה כאשר יהושע מצווה את המרגלים להוציא את רחב מהעיר. פרשת יריחו אף מסתיימת בקיומה של שבועת המרגלים להחיות את רחב ואת בית אביה.

“ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע לרגל את יריחו” (יהו' ו', כה).

2. הברית עם הגבעונים

כברית הברית עם הגבעונים ניתן לראות את השבועה כמוטיב המרכזי של הברית. יהושע כורת ברית עם הגבעונים ונשיאי העדה נשבעים להם:

“ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה” (יהו' ט', טו).

בברית זו, על אף האיסור החמור של כריתת ברית עם יושבי הארץ והתמרמרותו של העם על חטאם של נשיאי העדה, יהושע והנשיאים דבקים ברצונם לשמור על קיומה של הברית. הנשיאים באים בטענה לעם שאינם יכולים להפר את הברית (על אף האיסור) משום שנשבעו לגבעונים בשם ה'. יהושע אף מגדיל לעשות ואינו מסתפק במעשיהם של הנשיאים להפוך את הגבעונים לשואבי מים לעדה, אלא מקדש במעט את הברית ושם אותם כשואבי מים וחוטבי עצים לבית ה'. יהושע מנסה בכך, אולי, לנטרל את סיבת האיסור בקרבן את הגבעונים לבית ה' והרחקתם מעבודה זרה, (אך מבחינת הציווי אין פעולה זו מספקת כדי לבטל את איסור קיום הברית עם יושבי הארץ). אולם על פי הציווי צריך להפר את הברית עם הגבעונים ולשמוע לקול המון העם הבאים בטענה אל הנשיאים ולא להפר את הברית עם הקב"ה על איסור כריתת ברית עם יושבי הארץ.

אם נראה את ספר יהושע כספר אשר רוח הברית וקיומה מרחף לאורך השתלשלות האירועים שבו, נוכל להבין את מעשיו של יהושע בשני אירועים אלו. יהושע מודע לקושי ולסכנה שבהפרת הברית עם הקב"ה וכן הוא מעונין להנחיל לעם את החשיבות הרבה בקיומה של ברית. על מנת להעביר מסר זה לעם, יהושע, בדבקתו בקיום הברית עם הגבעונים והשבועה לרחב מראה לעם כיצד יש לקיים תנאי ברית ושבועה. קיומה של הברית עם הגבעונים ככל מחיר כבדית בין בני אנוש

משמשת במידת מה דוגמה לעם על הדבקות בה צריך העם לשמור ולקיים את הברית בינו לבין הקב"ה. תשובתם של הנשיאים לעדה: "אנחנו נשבענו להם בה' אלהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם" (ט', יט), יכולה לבוא וללמד את העם מעין קל וחומר: אם לגבעונים נשבענו בה' ואין אנו יכולים עתה לפגוע בהם על אף האיסור, קל וחומר שבברית בינינו לבין הקב"ה, ברית של עבר הווה ועתיד שנתקבלה ברצון העם אין אנו יכולים להפרה לעולם.

33. המזבח בגלעד

חזרתם של שנים וחצי השבטים לנחלתם בעבר הירדן המזרחי ראשיתה בהסכם, שנכרת בין משה לשבטים לפני הכניסה לארץ בספר "במדבר" פרק ל"א. שבטי ראובן וגד מבקשים ממשה לנחול את עבר הירדן המזרחי משום מקנם ורכושם הרב. משה אינו רואה בקשה זו בעין חיובית אלא כנסיון לתחמקות מהמלחמה על כיבוש הארץ, ומשווה ניסיון זה לחטא המרגלים שלא סמכו על מעשי ה' וגדולתו. שנים וחצי השבטים מתחייבים לפני משה לעבור חלוץ לפני העם במלחמה על הארץ כדי שלאחר הכיבוש יוכלו לחזור לנחלתם. משה מסכים לדבריהם וכורת עימם הסכם אשר יהושע בן נון, אלעזר הכהן וראשי המטות משמשים בו כעדים להתחייבות השבטים שעל ידי ביצועה יהיו נקיים מה' וישראל. בראשית ספר יהושע¹⁶ מסופר על יהושע הקורא לשנים וחצי השבטים לקיים את התחייבותם לעבור עם בני ישראל את הירדן על מנת להוריש את הארץ מעמי האזור. בסוף הספר לאחר כיבוש ונחלת הארץ שולח יהושע את השבטים לנחלתם בעבר הירדן ומברכם. בחזרתם לנחלתם מקימים שניים וחצי השבטים מזבח גדול למראה (כ"ב, ט-יג). עדת ישראל בהנהגתם של ראשי המטות ופינחס הכהן מתארגנים לעלות למלחמה על שבטי עבר הירדן על הפרתם את ברית ה' ומרידתם בו בהקמת המזבח.¹⁷ העם, מזכיר את חטאי העבר בבעל פעור, חטא אשר לא נטהרו ממנו עדיין, ואת חטאו של עכן¹⁸ שבגללו קצף ה' על כל העדה. נשיאי העדה מביעים את חששם מפני ניתוק העם ופירודו וקוראים נרגשות לשנים וחצי השבטים לעזוב את ארץ אחוזתם "הטמאה" ולשבת איתם בארץ המובטחת כדי למנוע מרידה בה' ובעם.

16 פרק א', יב-יח.

17 תגובה זו של העם ברורה לאור שני אירועי עבודה זרה עיקריים שהתרחשו במדבר, חטא העגל ובעל פעור. בשניהם עקירת העבודה הזרה הגיע מתוך העם. משה בחטא העגל מבקש מהלויים לקחת את הסכינים בידם ולהוקיע את החטא מקרב העם. וגם בבעל פעור הנישיאים צוו לקחת את הסכינים בידיהם ולהוקיע את עובדי העבודה הזרה מקרב העם.

18 על מהותו של חטא עכן כאירוע היחיד בספר אשר בו ישנה הפרת ברית נדון בהמשך.

שנים וחצי השבטים פונים אף הם לנשיאי העדה בקריאה נרגשת לאמונתם בה: "אל אלוקים ה'" ומביעים אף הם בדאגה רבה את החשש לפירוד וניתוק מהעם, ומסבירים את הקמת המזבח לא כמזבח להעלאת עולות וזבחים, אלא כעדות למען דעת כל הדורות שיושבי עבר הירדן המזרחי הם חלק מהעם היושב בארץ ישראל וגם להם יש חלק בעבודת ה'.

נשיאי העדה מקבלים את דבריהם של יושבי עבר הירדן ומאשרים את הקמת המזבח כעדות. שנים וחצי השבטים נותנים שם למזבח:

"ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח... כי עד הוא בינתינו כי ה' האלהים" (יהו"כ"ב, לד).

אולם מתוך ניתוח הפסוק אנו יכולים לראות ששם המזבח נעלם לנו מתוכו סגנון זה של פסוקים ניתן למצוא במספר מקומות בתנ"ך בהם מוזכר שם כזכר לדבר לדוגמה: (שמות י"ז, טו-טז) "ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי: ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".¹⁹ הבנת הפסוק וראיית האירוע המתרחש בארץ הגלעד כעין ברית הנכרתת בין שנים וחצי השבטים לבין שאר העם ניתנת לבחינה על ידי השוואה לברית נוספת אשר נכרתה בארץ הגלעד בין יעקב ללבן.²⁰ לבן נותן אף הוא שם לגל האבנים המשמש כעדות בינו לבין יעקב. בהשוואה למתרחש בין השבטים אנו רואים אף שלשונו של לבן, במידה מסוימת, דומה ללשונו של שנים וחצי השבטים:

יהושע כ"ב	בראשית ל"א
* "כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דרותינו אחרינו לעבד את עבדת ה' לפניו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה'" (כז)	* "ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך" (מד)
* "ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי ה' האלהים" (לד)	* "ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד" (מח)

19 עיין בפירושו עולם התנ"ך על הפסוק ביהושע כ"ב, לד.

20 בברית זו אנו מוצאים את כל המוטיבים של הברית: הסכם של יעקב ולבן על הפרדה וניתוק, שבועה, אוכל ועדות ע"י גל האבנים.

בשתי הבריתות כל אחד משני הצדדים בא מעברו האחר של הירדן, אולם בעוד שהברית בספר בראשית בין לבן לבין יעקב היא ברית של פירוד וניתוק, הרי שהברית בין השבטים בספר יהושע היא ברית של איחוד המסמלת עם אחד העובד אלוקים אחד.²¹

בברית בגלעד בין שנים וחצי השבטים לבין שאר בני ישראל ניכרת השלמה של תהליך התבגרות שעובר העם הנכנס לארץ, בהטמעת הערך של הברית עם הקב"ה, שהרי זו הפעם הראשונה במהלך ההיסטורי של עם ישראל בו אנו מוצאים תוכחה מתוך העם על חשש להפרת הברית ולחטא עבודה זרה. יהושע כמנהיג העם נעדר מההתרחשות ואת מקומו תופסים נשיאי העדה ופינחס הכהן. העם החושש מפירוד בין חלקיו והפרת ברית ה', כורת ברית אשר המזבח משמש בה כעדות על איחוד העם ונאמנותו לעבודת ה'.

ג. הפרת הברית – סיפור עכן

בהתבוננותנו בספר יהושע, המציין במידת מה את האידיליה של קיום הברית בין עם ישראל לקב"ה, ניתן למצוא אירוע אחד בלבד של הפרת ברית. יהושע, בכיבוש יריחו אוסר על העם לקחת מן השלל ומחרים את יריחו וכל אשר בה חרם לה'. עכן בן כרמי למטה יהודה חוטא לה' ומועל בחרם. הקב"ה רואה במעשה זה של עכן הפרת ברית והעם "משלם" על כך במלחמה בעי:

"חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם" (ז', יא).

העם הבוטח בכוחו לאחר כיבוש יריחו עולה על העי למלחמה בכוחות מצומצמים אך נכשל במערכה. יהושע אשר מבין את גודל האסון ונפילת המורל בקרב העם, קורע את בגדיו, נופל על פניו וטוען טענה חריפה כנגד ה', תלונה אשר מזכירה לנו במידה רבה מאוד את תלונותיהם של בני ישראל במדבר, אשר היו מעדיפים את החזרה למצרים מאשר למות במדבר:

במדבר פרק כ"א	יהושע פרק ז'
"וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל" (ה)	"ויאמר יהושע אהה אדני ה' למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן" (ז)

21 ביחס לשם המזבח החסר יש הסוברים שיתכן ששם המזבח היה אף הוא "גלעד", אך מפני החשש לבלבול נשמט שם המזבח מהפסוק – ראה לעיל הערה 19.

תלונה חריפה זו של יהושע, ניתנת להבנה לאור הכתרתו של יהושע כמחליף משה עבד ה'. משה ערב מותו והעברת סמכות ההנהגה ליהושע, קורא ליהושע לאוהל מועד. הקב"ה מתגלה למשה ומוסר את אשר יארע לעם לאחר מותו:

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד. וירא ה' באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל. ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו" (דב' ל"א, יד-טז).

יהושע, שצריך להיכנס לנעליו הגדולות של משה עבד ה' למרות קבלת חיזוקים כפולים, הן ממשה בספר דברים והן מהקב"ה בפתיחת ספר יהושע,²² חושש שהנבואה של הפרת הברית בין בני ישראל לקב"ה תתרחש בימי הנהגתו:

"וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול" (ז', ז).

סיכום

מבט זה על ספר יהושע כספר המעביר לנו מסרים על אופייה של הברית בין עם ישראל לקב"ה יכול לקבל משנה משמעות לאור מיקומו של הספר בין ספרי המקרא ותולדות ישראל. הספר ותקופתו מציינים צומת דרכים היסטורית – מחד, בתיאור הכניסה לארץ בטקס מעבר הירדן והורשת הארץ סוגר הספר את המעגל היסטורי אשר נפתח בכריתת ברית בין הבתרים, ברית בה הובטחה הארץ לזרעו של אברהם. מאידך פותח הספר מעגל חדש של עם ישראל בארצו. הספר מתאר לנו מציאות אידיאלית של כיבוש מלא של ארץ ישראל ונאמנות לשמירת הברית בין הקב"ה לעם ישראל. במהלך כל הספר, והתקופה עליה מסופר, אנו מוצאים רק מעילה והפרת ברית אחת – בסיפור עכן. תיאור אידאלי זה נמצא בין סיום ספר דברים ושירת האזינו, שם מתוארת בהרחבה מהות הברית בין הקב"ה לעם ישראל בנאומי משה האחרונים, לבין ספר שופטים שבפתיחתו מציאות אידיאלית זו מתנפצת. עם ישראל לא כבש את כל הארץ ולאורך כל תקופת השופטים אנו עדים להפרות ברית חוזרות ונשנות של עם ישראל. תפר זה שספר יהושע נמצא בו, הן מבחינת מיקומו כספר והן מבחינת היסטורית, בא ללמד שהקב"ה קיים את הבטחתו וחלקו בברית והוריש את הארץ לבני ישראל. מעתה והלאה המבחן הגדול של המשך קיומה של הברית מצוי בידי עם ישראל. יהושע, שמבין את חשיבות התקופה ומשמעותה פועל להעביר את

22 ניתן אף לערוך השוואה בין דברים ל"א ליהושע א', ולראות כיצד דברי החיזוק של משה והקב"ה חוזרים על עצמם.

המסר לעם. כפי שראינו, בעקבות החטא והפרת הברית על ידי המעילה בחרם, חושש יהושע מהתגשמות נבואתו של משה שהעם יפר את הברית עם הקב"ה בימי הנהגתו. כפעולת מנע להפרת הברית ועל מנת לחזק את הקשר בין בני ישראל לקב"ה מחליט יהושע לתת לכל אירוע מעמד של ברית. יהושע כורת ברית מחודשת ומחזק את הברית הישנה עם הקב"ה, במיוחד ניתן לראות זאת בברית האחרונה שכורת יהושע בשכם לפני מותו. יהושע מקים גלי אבנים ומצבות לבני ישראל לזיכרון קיום הבטחתו של הקב"ה להורשת הארץ ולקיום ברית האבות בכל חבל ארץ שהעם כובש. יהושע, אינו מפר את הברית עם רחב והגבעונים על אף שהברית עמם היא כנגד צווי ה', בכדי ללמד את העם כיצד יש לקיים ולשמור ברית, ואם כך שמירת ברית בין בני אדם, כל שכן לשמירת בריתות עם הקב"ה. עם ישראל כעם, מבין אף הוא את האתגר הגדול העומד בפניו בשמירת הברית וקיומה. במזבח בגלעד אנו עדים לראשונה לתוכחה שלא באה מהנהגה הרוחנית בלבד, אלא לתוכחה המגיעה מתוך העם החושש להפרת הברית כמקרה עכן ובעל פעור. חשש זה מביא בסופו של דבר לאחדות העם ולרצון משותף לקיום הברית.

תפיסה זו של ספר יהושע כספר הברית, ספר אשר סוגר ופותח מעגל ומעמיד את עם ישראל במבחן הגדול של קיום הברית עם הקב"ה, מגיעה גם לידי ביטוי באפילוג הספרותי המסיים את הספר בקבורת יוסף. יוסף המביא לירידת בני ישראל מצרימה, נקבר בארץ ישראל לאחר שיהושע בן נון, צאצאו, הוריש את הארץ. יוסף נקבר בשכם, אשר נקנתה במאה קשיטה מאת בני חמור על ידי יעקב אבינו. "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה" (יהו' כ"ד, לב). פסוקים אלה שולחים אותנו הישר לספר בראשית המתאר לנו את מעשיהם של שמעון ולוי אשר הפרו את ברית אביהם עם בני חמור. תגובתו של יעקב: "ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי..." (בר' ל"ד, ל). תגובה זו יכולה ללמדנו שכבודם ומעמדם של עם ישראל תלוי בשמירה ובנאמנות לקיום הברית אשר הם מחויבים לה. מי יתן שנזכה לעמוד במבחן לשמור ולקיים את חלקנו בברית הנצחית בין עם ישראל להקב"ה ונגיע במהרה בימינו לקיום נבאותו של ירמיהו:

"הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה. לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי במ נאם ה'. כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם. ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד" (יר' ל"א, ל-לג).